

Галан Наталія Василівна, доцент кафедри загальної практики – сімейної медицини Української військово-медичної академії, кандидат медичних наук, доцент;
Чорний Микола Васильович, доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат медичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ АЛКОГОЛЬНОГО ТА НАРКОТИЧНОГО СП'ЯНІННЯ

У межах досудового розслідування щодо адміністративного чи кримінального правопорушення судово-медичну експертизу проводять з метою визначення певного стану особи, зокрема стану алкогольного чи наркотичного сп'яніння. У закладах охорони здоров'я огляд на стан сп'яніння здійснюють не пізніше двох годин з моменту встановлення підстав для його здійснення в присутності працівника поліції [1].

Проаналізувавши випадки експертизи алкогольного та наркотичного сп'яніння у відділеннях лікарні «Соціотерапія» м. Києва за період 2012–2016 років, ми встановили кількість осіб (табл. 1), у яких було виявлено такий стан [2].

Таблиця 1

Кількість осіб, у яких встановлено стан сп'яніння під час затримання правоохоронними органами (у відділеннях лікарні «Соціотерапія» м. Києва)

	Рік				
	2012	2013	2014	2015	2016
Алкогольне сп'яніння	1398	1188	1161	770	723
Наркотичне сп'яніння	181	284	376	311	673

Статистичні дані засвідчують, що кількість осіб, у яких визначено стан алкогольного сп'яніння, протягом п'яти останніх років зменшувалася, а кількість осіб, у яких визначено стан наркотичного сп'яніння, – збільшувалася. Водночас у 2016 році відмінність між такими кількісними показниками виявилася мінімальною. Такі факти дають змогу констатувати збільшення кількості адміністративних і кримінальних правопорушень, що спричинені станом наркотичного сп'яніння.

Використання позитивного досвіду зарубіжних країн надають можливість зробити висновок, що стан сп'яніння здатний впливати на міру провини і, відповідно, на міру відповідальності злочинця перед суспільством. Для того, щоб визначити ступінь цього впливу, необхідно виокремити декілька найбільш типових ситуацій вживання наркотичних речовин:

- 1) введення себе у стан сп'яніння для полегшення вчинення злочину («для хоробрості»);
- 2) вживання для задоволення, навіть за умов усвідомлення специфічних особливостей своєї поведінки в стані сп'яніння (передбачення можливих протиправних наслідків та ігнорування їх);
- 3) вживання для задоволення, поєднане із самовпевненим переконанням щодо запобігання можливим суспільно небезпечним наслідкам (найбільш типово для осіб, які керують різними транспортними засобами або іншими механізмами);
- 4) життя з цікавості, поєднане з відсутністю передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків своєї поведінки в стані сп'яніння (вживання вперше);
- 5) вживання проти волі особи (помилково або в результаті протиправного примусу).

Першу ситуацію враховують як обставину, що підсилює відповідальність і є обтяжливою для покарання; другу і третю ситуації – за правилами, закріпленими в КК України; четверту і п'яту – як обставину, що пом'якшує покарання.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини», суди застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод і практику ЄСПЛ як джерело права [3]. Згідно з ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [4].

Таким чином, практика ЄСПЛ має вищу юридичну силу, ніж норми КПК України, а отже, постає потреба у встановленні відповідності порядку проведення судово-медичної експертизи, закріпленого в КПК України, з дотриманням прав і свобод людини, передбачених Конвенцією. Європейський Суд з прав людини закріпив порушення права обвинуваченого не свідчити проти себе. У зазначеному рішенні ЄСПЛ виокремив такі фактори визначення того, чи було порушено право особи не свідчити проти себе:

- 1) чи наявне було нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження;
- 2) чи може бути публічний інтерес до засудження особи виправдано порушенням його фізичної та психічної недоторканності;
- 3) чи мають докази, здобуті шляхом учинення цієї процесуальної дії, вирішальне значення для обвинувачення особи.

Головне правило, яке доцільно виводити з наведених рішень ЄСПЛ, є таким: біологічні зразки в особи можуть бути отримані поза її згодою лише тоді, коли метою відібрання таких зразків не є отримання доказів обвинувачення особи, яка надає такі зразки.

Оскільки, відповідно до положень КПК України, біологічні зразки відбираються примусово за ухвалою слідчого судді, то про мету отримання таких зразків можна в будь-якому разі довідатися з мотивувальної частини ухвали. Якщо ж доказ, отриманий таким чином, згодом буде розтлумачено як доказ обвинувачення, що має вирішальне значення для встановлення вини особи, він є недопустимим з огляду на положення ст. 87 КПК України та ст. 6 Конвенції.

Таким чином, на нашу думку, під час встановлення необхідності примусового проведення судово-медичної експертизи і відбирання біологічних зразків доцільним є надання слідчим суддею відповідей на такі запитання:

1) чи можна стверджувати, що відібрані зразки не будуть використані як доказ обвинувачення особи, яка попередньо відмовилася надати такі зразки;

2) чи виправдовує тяжкість кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, порушення її особистої недоторканності?

У разі негативної відповіді на хоча б одне з поставлених запитань доцільно відмовляти в задоволенні клопотання з огляду на те, що його задоволення призведе до необґрунтованого порушення прав людини.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [Електронний ресурс] : наказ МВС України, МОЗ України від 9 вересня 2009 р. № 400/666. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE16947.html. – Назва з екрана.

2. Звіт про захворювання осіб з розладами психіки та поведінки через уживання психоактивних речовин Київської міської наркологічної клінічної лікарні «Соціотерапія» у 2012–2016 рр.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини [Електронний ресурс] : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T063477.html. – Назва з екрана.

4. Про міжнародні договори України [Електронний ресурс] : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T063477.html. – Назва з екрана.